

Geschiedenis DNB

Inleiding 2

Circulatiebank (1814-1863) 2

Nationale bank (1863-1914) 3

Centrale bank (1914-1945) 4

De Nederlandsche Bank als monetaire instelling (1945-1999) 4

Hoedster van financiële stabiliteit 5

Hervormingen in het toezicht en de fusie met de Pensioen- & Verzekeringskamer 6

Inleiding

In nog geen tweehonderd jaar ontwikkelde de Nederlandsche Bank (DNB) zich van particuliere kredietverschaffer tot onderdeel van het Eurosysteem. Het zwaartepunt verschoot van Amsterdam naar Frankfurt, de gulden verdween en de euro kwam. Onveranderd door de jaren heen vervulde DNB de rol van 'hoedster van financiële stabiliteit'.

De beginjaren van DNB waren moeizaam. DNB was de circulatiebank van Nederland maar bankbiljetten vonden maar traag ingang als betaalmiddel. Pas vanaf 1850 ontwikkelde DNB zich tot een echte nationale bank en werd zij in het hele land actief.

In de eerste helft van de 20e eeuw bewees DNB zichzelf als centrale bank door Nederland te behoeden voor verschillende financiële crises. Vanaf dat moment, na het verlaten van de Gouden Standaard in 1936, trad DNB nadrukkelijker naar voren als monetaire instelling. Na de Tweede Wereldoorlog wordt deze rol dan ook geformaliseerd. Vastgelegd werd dat DNB (mede)verantwoordelijk was voor het stabiel houden van de waarde van het geld: van de gulden en later de euro.

In 1952 werd ook de rol van DNB als toezichthouder op banken geformaliseerd. Dit toezicht werd in de loop der tijd uitgebreid met het toezicht alle financiële instellingen. In 2002 werd het toezicht hervormd waarbij DNB de verantwoordelijkheid kreeg voor het prudentieel toezicht op financiële instellingen en op de soliditeit van ons financiële stelsel. De Autoriteit Financiële Markten (AFM) kreeg de verantwoordelijkheid voor het gedragstoezicht. In 2004 fuseerde DNB met de Pensioen- & Verzekeringskamer (PvK).

Vandaag de dag is DNB een instelling die synoniem staat voor financiële stabiliteit en een grote rol speelt op zowel nationaal als internationaal terrein.

Circulatiebank (1814-1863)

In 1814 werd de Nederlandsche Bank (DNB) door Koning Willem I opgericht. Het was een van zijn eerste regeringsdaden. Nederland was weer vrij; Napoleon was verslagen en de Fransen verdreven. Maar de economie stond er slecht voor. Weinig herinnerde nog aan de gouden tijden van de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden. De rol van Amsterdam als internationaal financieel centrum en handelsknooppunt was uitgespeeld. De Hollandse paradepaardjes als de Wisselbank en de Verenigde Oost-Indische Compagnie waren op sterven na dood.

Koning Willem wilde zijn rijk graag tot bloei brengen en zijn volk aan het werk. Een nationale bank was daarbij onontbeerlijk. Willem had een instelling voor ogen die door kredietverlening de economie weer op de been hielp en die door de uitgifte van bankbiljetten voor een uniform ruilmiddel zorgde.

Sinds de 14e eeuw werd de gulden als betaalmiddel gebruikt in Nederland. Vanaf 1694 was de gulden zelfs de belangrijkste munt – maar niet de enige munt – in omloop. De Republiek die bestond uit zeven losjes bijeengehouden zelfstandige provincies, slaagde er echter niet in om tot een munt te komen. De Fransen lukten dit wel en Willem I ging op dit ingeslagen pad voort. De gulden werd voortaan de eenheidsmunt en geslagen in Utrecht. In Amsterdam ontfermde DNB zich over de munt: in bankbiljettenvorm.

Willem I legde de taken van DNB vast in een Octrooi waarin werd bepaald dat DNB als enige bank in Nederland bankbiljetten mocht uitgeven én kredieten verlenen. Ook de rechtsvorm van DNB werd hierin vastgelegd. DNB werd een ‘compagnieschap zonder firma’ de voorloper van de naamloze vennootschap. De aandelen waren in handen van geldschieters.

Met het alleenrecht om bankbiljetten uit te geven werd DNB de circulatiebank voor Nederland. De uitgifte van biljetten was wel aan een maximum gebonden. Vanaf 1863 werd dit berekend volgens het principe van proportionele dekking. Veertig procent van de bankbiljettencirculatie moest gedekt zijn door de metaalvoorraad: de hoeveelheid goud en zilver in de kluisen van DNB. Het verlenen van krediet was de andere taak van DNB. Dit gebeurde door het te gelde maken (disconteren) van wissels en het belenen van effecten en goederen. Ook trad DNB op als kassier van de Staat. Dat betekende dat alle ontvangsten en uitgaven van de overheid via de DNB liepen.

DNB maakte een moeizame start. Als nieuwe eend in de bijt werd DNB met wantrouwen bekeken. Gevestigde handels- en bankiershuizen waren bang voor concurrentie. Vooral de bankbiljetten wekten achterdocht. Mensen bleven nog tientallen jaren lang de voorkeur geven aan klinkende munten. De invloed en reikwijdte van DNB was dan ook gering en bleef lange tijd beperkt tot alleen Amsterdam.

Nationale bank (1863-1914)

In de decennia na 1850 groeide DNB uit tot een nationale bank zoals Willem I voor ogen had gestaan. Dit had alles te maken met de economische opbloei van Nederland die de vraag naar kredieten stimuleerden en ook met de invoering van de Bankwet 1863.

Als kredietverlener nam DNB een sterke positie in. DNB beschikte namelijk over een grote metaalvoorraad waarmee aan de groeiende vraag naar kredieten kon worden voldaan. Andere financiers, zoals de kassiers en bankiershuizen, zaten al snel aan het plafond van hun mogelijkheden. Bovendien werd DNB in de Bankwet 1863 opgedragen haar vleugels geografisch uit te slaan waarop DNB in het hele land kantoren opende. Op die manier voorzag DNB ook in de regionale behoefte aan geld en krediet waardoor werd bijgedragen aan een brede groei van het bedrijfsleven.

Met de opkomst van het particuliere bankwezen in het laatste kwart van de 19e eeuw veranderde de rol van DNB geleidelijk. De traditionele klanten van DNB, waaronder veel bedrijven, stapten over naar de particuliere banken omdat die een breder pakket aan diensten boden. Zij boden bijvoorbeeld een rentevergoeding op deposito's en kredietverschaffing in rekening-courant. De particuliere banken op hun beurt klopten bij DNB aan om het papier van hun klanten te herdisconteren en hun effectenbezit te belenen waarmee ze hun eigen kredietverlening aanzienlijk konden uitbreiden. Hiermee veranderde de rol van DNB geleidelijk van kredietbank voor het bedrijfsleven naar kredietverschaffer voor het bankwezen. Een proces dat in de jaren twintig van de 20e eeuw werd voltooid.

Nu het accent op kredietverstrekking aan (particuliere) banken kwam te liggen werd het voor DNB belangrijk inzage te hebben in de betrouwbaarheid van haar klanten. Daarom legde DNB de banken allerlei regels op over de verhouding tussen uitgezette kredieten en hun kapitaal. Ook moesten zij hun maandstaten aan DNB voorleggen. Als vanzelf werd zo de kiem gelegd voor de rol van de Nederlandsche Bank als toezichhouder. Omdat het bij informele afspraken bleef, sprak men in die periode over 'vaderlijk toezicht'.

Centrale bank (1914-1945)

Ten tijde van het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog bewees DNB haar rol als centrale bank. Eind juli 1914 voorkwam DNB een run op de banken en behoedde Nederland daarmee voor een acute crisis. De bankbiljettencirculatie stagneerde nauwelijks. Het vertrouwen in de gulden was rotsvast, ondanks een tijdelijke verlaging van de verplichte metaaldekking van 40% naar 20%, die overigens tot 1929 duurde.

Na de moeilijke oorlogsjaren, die ook aan het neutrale Nederland niet voorbij waren gegaan waren, trok de economie weer aan. De handelsbanken kregen een stroom van kredietaanvragen uit het bedrijfsleven en deden goede zaken. Door fusies en overnames waren inmiddels vijf grootbanken ontstaan die over een netwerk van filialen beschikten. Deze banken namen een groot deel van de kredietverstrekking voor hun rekening.

Eind jaren '20 keerde het economische tij. Toen bleek dat enkele banken te veel krediet hadden uitgezet tegen onvoldoende onderpand. Het gevolg was dat tientallen kleinere banken in de problemen raakten. Zij moesten worden gesaneerd of werden geliquideerd. Sommige banken gingen failliet. Bij een derde van deze gevallen trad DNB actief op als 'lender of last resort'. Dat wil zeggen dat DNB bijvoorbeeld de verplichtingen van banken in liquidatie garandeerde of acute kredietfaciliteiten aanbood. In andere gevallen dwong DNB reorganisaties af bij banken. Met dit ingrijpen probeerde DNB een domino-effect van omvallende banken te voorkomen en daarmee een financiële crisis.

Een van de gevolgen van de bankencrisis in de jaren twintig installeerde de regering in 1937 een Staatscommissie die moest onderzoeken of wettelijk toezicht op het particuliere bankwezen wenselijk was. Door het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog werd het werk van de Commissie voortijdig gestaakt.

De Nederlandsche Bank als monetaire instelling (1945-1999)

In de Bankwet van 1948 werd vastgelegd dat DNB verantwoordelijk was voor het op peil houden van de waarde van het geld. Vanaf dat moment noemde DNB zich 'Hoedster van de gulden' maar eigenlijk was DNB dat al vanaf 1814. Ook toen al was DNB de enige instelling die verantwoordelijk was voor de uitgifte van bankbiljetten en voor het vertrouwen van het publiek in het papiergeld.

In de eerste eeuw van haar bestaan was de kern van het monetaire beleid van DNB het handhaven van de wettelijk vastgestelde zilver- en/of goudwaarde van de gulden. Binnen het mechanisme van de dubbele, zilveren (1847-1875) of gouden (1874-1914, 1925-1936) standaard, opereerde DNB min of meer zelfstandig. Edelmetaal fungeerde zowel als zekerheidsstelling voor de binnenlandse waarde van de gulden als voor de koers ervan ten opzichte van buitenlandse munteenheden.

In 1936 liet Nederland de gouden standaard los. Dat betekende het einde van het metallieke geldstelsel. Bankbiljetten waren niet langer inwisselbaar voor goud en de acceptatie van papiergeld werd primair een kwestie van vertrouwen. Het loslaten van de gouden standaard had grote gevolgen. De overheid en DNB moesten op zoek naar een nieuw baken om de waarde van het geld stabiel te houden. Evenals vele andere landen die leden onder de wereldwijde, vooroorlogse depressie koos Nederland ervoor de conjunctuur te beïnvloeden door monetaire politiek te coördineren met sociaal-economisch beleid. Daarmee kwam het zwaartepunt van het monetaire beleid bij de regering te liggen.

Toen DNB in 1948 werd genationaliseerd werd ook de Bankwet gewijzigd. Hierin werd de belangrijkste taak van DNB als volgt omschreven ... *de waarde van de Nederlandse geldeenheid te reguleren op zodanige wijze als voor 's lands welvaart het meest dienstig is, en daarbij die waarde zoveel mogelijk te stabiliseren...* Deze omschrijving maakte duidelijk dat monetair beleid niet alleen een zaak van DNB was maar een onderdeel van de algemene welvaartspolitiek en daarmee vooral ook een zaak van de overheid. Als het puntje bij het paaltje kwam was het laatste woord dan ook aan de minister van Financiën. Deze kon DNB zonodig aanwijzingen geven ... *ter coördinatie van de monetaire en financiële politiek der Regering en de politiek van de Bank...* De Bankwet bepaalde verder dat DNB verantwoordelijk was voor de bankbiljettencirculatie, het vergemakkelijken van het girale geldverkeer, het bevorderen van het betalingsverkeer met het buitenland en tot slot het uitoefenen van toezicht op kredietinstellingen.

In de periode na 1948 groeide DNB uit tot een moderne monetaire instelling en speelde een belangrijke rol in de ongekende economische voorspoed van Nederland. Ook de Europese samenwerking kwam op gang. Dit leidde onder meer tot de oprichting van de Economische en Monetaire Unie (EMU) en later tot de invoering van een gezamenlijke Europese munt: de euro.

Met de invoering van de euro was het monetaire beleid niet langer een nationale aangelegenheid maar een zaak van alle eurolanden. In 1998 werd daarom een nieuwe Bankwet opgesteld. In essentie bleven de taken van DNB onveranderd. Wel werd de relatie tussen de overheid en DNB gewijzigd. De minister van Financiën is haar aanwijzingsrecht kwijt in ruil voor het recht op ‘...gegevens of inlichtingen [...] die naar zijn oordeel nodig zijn ter bepaling van het financieel-economische beleid voor de regering...’.

Het monetaire beleid wordt nu door de Europese Centrale Bank (ECB) in Frankfurt bepaald. Het is de taak van DNB om dat beleid samen met de ECB en andere eurolanden te bepalen en uit te voeren. Het hoofddoel van monetair beleid is het handhaven van de waarde van de euro door te zorgen voor stabiele prijzen (prijsstabiliteit). Daarbij ondersteunt de ECB het algemene beleid in de Europese Unie dat is gericht op het bevorderen van een evenwichtige en duurzame ontwikkeling van Europa. De ECB heeft een onafhankelijke positie ten opzichte van de politiek.

Hoedster van financiële stabiliteit

Met de invoering van de Wet toezicht kredietwezen (Wtk) in 1952 kreeg het toezicht op banken een wettelijke basis. In deze wet wordt gesproken over kredietinstellingen. Dit is een verzamelnaam voor algemene banken, coöperatief georganiseerde banken, spaarbanken, effectenkredietinstellingen en kapitaalmarktinstellingen, zoals hypotheekbanken.

De Wtk maakte aanvankelijk onderscheid tussen sociaal- en bedrijfseconomisch toezicht.

- Het sociaal-economische of monetaire toezicht gaf DNB mogelijkheden om in te grijpen in de kredietverstrekking van particuliere banken. Banken scheppen geld door het verlenen van krediet. Dat mag, maar niet onbeperkt met het oog op een stabiele munt.
- Het bedrijfseconomische richt zich op het beschermen van de belangen van het publiek dat zijn geld in de vorm van spaartegoeden, deposito's en salarisrekeningen aan banken toevertrouwt.

Door de enorme ontwikkeling van het financiële verkeer en het ontstaan van allerlei vertakkingen is er nu vooral behoefte aan een beleid dat de stabiliteit van het financiële stelsel als geheel waarborgt. Uitgangspunt is dat het financiële stelsel zo solide moet zijn dat het een faillissement van een individuele instelling kan opvangen zonder dat dit een domino-effect veroorzaakt. Men spreekt ook wel over systeemrisico. De Wet toezicht op kredietwezen, die meerdere malen is aangepast geeft DNB de instrumenten om het toezicht daar meer op toe te spitsen. Daarnaast kreeg DNB in de jaren tachtig en negentig van de 20e eeuw kreeg DNB het toezicht op beleggingsinstellingen en wisselkantoren.

Hervormingen in het toezicht en de fusie met de Pensioen- & Verzekeringkamer

Tot ver in de jaren negentig was het financiële toezicht in Nederland sectorgericht. DNB was verantwoordelijk voor het toezicht op banken, beleggingsinstellingen en wisselkantoren. De Autoriteit Financiële Markten (AFM) hield toezicht op effecteninstellingen en de beurs, en de Pensioen- & Verzekeringkamer (PVK) op pensioenfondsen en verzekeraars.

De financiële wereld raakte echter steeds meer vervlochten en scheidslijnen vervaagden. Verzekeringsproducten bijvoorbeeld werden niet meer uitsluitend door verzekeraars aangeboden maar ook door banken. Ook financiële producten raakten steeds meer verweven: zo kennen beleggingshypotheken niet alleen een krediet- maar ook een beleggingsaspect. In 1999 richtten DNB, AFM en PVK de Raad van Financiële Toezichthouders (RFT) op. Binnen het RFT werd besloten de sectorgerichte aanpak van het toezicht los te laten en tot een nieuwe verdeling te komen op basis van prudentieel- en gedragstoezicht.

In de nieuwe verdeling kreeg DNB de verantwoordelijkheid voor het prudentieel toezicht op financiële instellingen en op de soliditeit van het financiële stelsel als geheel(systeemtoezicht). De AFM daarentegen werd belast met het gedragstoezicht op instellingen. Ook de PVK richtte zich op het prudentieel toezicht, maar dan op verzekeraars- en pensioenfondsen. Bij prudentieel toezicht wordt vooral gekeken naar de financiële positie van instellingen en de deskundigheid en betrouwbaarheid van bestuurders. Bij gedragstoezicht gaat het om hoe financiële instellingen met hun klanten omgaan. Met de scheiding tussen prudentieel- en gedragstoezicht zette Nederland in Europees perspectief, een belangrijke stap.

De volgende logische stap in de hervorming van het toezicht was de fusie tussen DNB de PVK. Beide instellingen waren immers belast met het prudentieel toezicht op financiële instellingen. De fusie voltrok zich op 30 oktober 2004. De nieuwe organisatie gaat sindsdien verder onder de naam de Nederlandsche Bank (DNB).